1. Studená válka

Historický kontext:
Od spojeneckých konferencí na Jaltě (1944) a (1945) byla Evropa rozdělena do sfér vlivu vítězných mocností. Ta část, která se dostala pod kontrolu SSSR, ztratila demokratické zřízení a státní suverenitu jednotlivých států. To se v praxi projevovalo sovětskou vojenskou přítomností (v případě Československa až od roku 1968), členstvím ve Varšavské smlouvě, plněním pokynů a přání kremelské vlády, vnucením centrálně plánované ekonomiky a členství v Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), likvidací občanské společnosti, svobod a soukromého vlastnictví.

Otázky a úkoly:

Napište vše, co vás napadne, když se řekne studená válka:

2. Evropa rozdělená "železnou oponou" - slepá mapa 1988

Otázky a úkoly:

Prostudujte slepou mapu Evropy v roce 1988. Zkratky následujících států napište v legendě mapy do správné skupiny:

Svaz sovětských socialistických republik **(SSSR),** Německá demokratická republika **(NDR),** Československá socialistická republika **(ČSSR),** Maďarská lidově demokratická republika **(MLR),** Německá spolková republika **(NSR),** Polská lidová republika **(PLR),** Bulharská lidová republika **(BLR),** Socialistická federativní republika Jugoslávie **(SFRJ),** Rakouská republika **(RR)**

Autor mapy: Marcel Mahdal

Legenda:

- západní státy:
- neutrální státy:
- Východní blok bez vlivu SSSR:
- Východní blok s vlivem SSSR:

3. Jaderná havárie v Černobylu

Historický kontext:
Utajování Černobylu
První zprávy o nehodě, k níž došlo 26. dubna, se v československém tisku objevily až 30. dubna a udávaly, že na našem území nedošlo k žádnému zvýšení radioaktivity. Až 5. května bylo přiznáno mírné zvýšení radioaktivity. Ještě 7. května, kdy už bylo obyvatelstvo západních zemí dlouhodobě podrobně varováno před riziky zvýšené radioaktivity, tvrdila hlavní hygienička ČSSR Dana Zusková, že zvýšení radioaktivních látek bylo mnohonásobně menší, než aby mohlo způsobit ohrožení zdraví. Všechna opatření západních států, přijatá v rámci ochrany před radioaktivním nebezpečím, byla v československém tisku vydávána za protisovětskou pomlouvačnou kampaň. Československá vláda neodvolala ani tradiční prvomájové průvody či účast československých cyklistů na Závodě míru, jehož první etapa se jela 6. května v Kyjevě, 130 km od Černobylu.

Encyklopedie 20. století

Otázky a úkoly:

Nejdříve si přečtěte následující otázky:
S jakým zpožděním byla veřejnost o nebezpečné havárii informována?
……
Zmiňují reportáže skutečné hodnoty radioaktivity?
……
Jaký byly podle vás hlavní důvod toho, že sovětský režim zamlčoval a utajoval černobylskou havárii?
……
……
Do stopáže 3:30 zhlédněte na Youtube počátek videa s názvem: "ČERNOBYL - jak Československá televize v roce 1986 informovala o havárii" https://www.youtube.com/watch?v=R6s7NQLfgPg **a napište odpovědi na otázky výše.**

QR kód odkazu:

4. Glasnosť a Perestrojka

Historický kontext:
V důsledku kolapsu zásobování a celkového hospodářství kvůli černobylské katastrofě musela nastat změna. Oči světa se však upíraly k SSSR, kde 27. ledna 1987 na zasedání pléna ÚV KSSS oznámil Michail Gorbačov, že se společnost bude demokratizovat. Byl to zásadní zvrat: už v roce 1986 zvrat předznamenalo Gorbačovovo vystoupení, že hodlá mluvit pravdu – v mylné naději, že pravda nemůže režimu uškodit. Gorbačov slíbil, že pro volby do Nejvyššího sovětu bude možné postavit více kandidátů, což bylo něco nevídaného nejen v SSSR. Dokonce padlo slovo i o tom, že podniky mají mít větší slovo na úkor centrální byrokracie; cesta ke kapitalismu to však rozhodně být neměla.
Předtím učinil Michail Gorbačov krok, který se dal vnímat jako přechod od slov k činům: 10. ledna 1987 oznámil mluvčí sovětského ministerstva zahraničí, že z pracovních táborů bylo propuštěno 150 politických vězňů.

Otázky a úkoly:
Prostudujte ve slovníku pojmů níže dva dobové termíny: glasnost a perestrojka.
Slovník pojmů:

Glasnosť *(rusky: гласность) výraz pochází z ruského jazyka a znamená „otevřenost" v politickém smyslu. Termín označuje politiku maximální otevřenosti o činnosti státních orgánů a minimálního potlačování svobod slova a informací.*
Perestrojka *(zřídkavěji pěrestrojka, rusky: перестройка, česky: přestavba) byla skupina ekonomických reformních kroků zahájených v 80. letech 20. století v SSSR tehdejším generálním tajemníkem KSSS Michailem Gorbačovem.*

5. **Reakce stalinistických komunistů v Československu na perestrojku.**

Přečtěte si následující otázky. Vyslechněte krátký audioklip se vzpomínkou pamětníka Vlastimila Ježka "*Slovo perestrojka bylo jako rudý hadr*" z databáze Paměť národa společnosti Post Bellum na adrese:
https://www.pametnaroda.cz/cs/jezek-vlastimil-1963?clipId=57616#

QR kód odkazu:

Zamyslete se a napište odpověď na otázku.
Čeho se báli českoslovenští stalinisticky zaměření komunisté, když se zdráhali poslechnout Gorbačovovy výzvy k otevřenosti a demokratizaci?
……
……

6. **1989 Rok zázraků v Polsku**

Historický kontext:
Přestože Polsko patřilo taktéž k sovětským satelitům, tak zde probíhala 80. léta 20. století odlišně ve srovnání s Československem. Silná katolická církev, nezávislé odbory Solidarita měli obrovskou podporu veřejnosti, a to i přes zákazy a represe, vyhlášení výjimečného stavu komunistickým režimem v čele s generálem Jaruzelskim.
Ke kulatému stolu 26. dubna 1988 zahájil požadavek dělníků ze závodů v Nové Huti u Krakova a v loděnicích v Gdaňsku na zvýšení mezd. Polský režim neměl jinou možnost než ustupovat a 1. srpna 1988 prohlásil Wojciech Jaruzelski, že je připraven jednat i s politiky tzv. konstruktivní opozice. Začala se předběžně vyjednávat dohoda, která měla být konkrétně projednána u kulatého stolu; ten se sice uskutečnil až v roce 1989, ale ve skutečnosti se velmi pečlivě připravoval již na podzim 1988.
V Polsku už mezitím změny, jimž se záhy dostalo názvu „rok zázraků", vrcholily: od 6. února 1989 zasedal tzv. kulatý stůl. Ve skutečnosti to bylo mnoho stolů a podstolů, protože se jednalo v nejrůznějších sekcích, a tím nejdůležitějším, co se mělo domluvit, bylo budoucí uspořádání. Šlo vlastně o řízené předání moci. Pravda ovšem je, že to je vidět až ze zpětného pohledu, protože protagonisté Polské sjednocené dělnické strany byli přesvědčeni, že volby dopadnou v nejhorším případě pro ně tak na 50 %. Mýlili se hluboce. Dohodli se s opozicí, že vznikne Senát, že bude znovu zřízena funkce prezidenta, která byla v Polsku po válce zrušena, a že Solidarita může postavit kandidáty na všechna křesla v Senátu a do třetiny Sejmu, polské sněmovny, aby komunistům v zákonodárném sboru přece jen zůstala nějaká většina. Volby se připravovaly

mj. tím, že byly založeny nezávislé noviny, jejichž šéfredaktorem se stal Adam Michnik, to je Gazeta Wyborcza, dnešní největší noviny v Polsku.
Více na: https://www.televizeseznam.cz/video/slavnedny/den-kdy-vznikla-solidarita-17-zari-151647

QR kód odkazu:

Otázky a úkoly:
Přečtěte si otázky níže. Pak prostudujte text níže z knihy Andrzeje Paczkowskiého, *Půl století dějin Polska*. Poté se vraťte k otázkám a formulujte vlastní odpovědi.
Kdo v Polsku, v prvních svobodných volbách ve Východním bloku, zvítězil?
……
Jak si vysvětlujete, že byla porážka komunismu v těchto volbách tak drtivá?
……
……
Do kampaně se spontánně zapojily desítky tisíc lidí, od gymnazistů roznášejících letáky a vylepujících plakáty, přes starší paní, které držely stálou službu v náhodných a špatně vybavených místnostech volebních výborů, po hvězdy divadelní scény a filmového plátna. Velké pozdvižení budil plakát s Garrym Cooperem ze slavného westernu V pravé poledne, který vytiskli italští sympatizanti. Šerif měl připnutý odznak Solidarity. Dne 5. června 1989 odpoledne už všichni věděli, že koaliční strana, tedy strana dosavadní vlády, byla hanebně poražena. Porážka se ukázala větší, než s jakou počítali i ti největší optimisté ze solidaritního tábora. Ze 161 míst ve sněmovně, o která se vedl boj ve svobodných volbách, obsadila tzv. Wałęsova družina 160 křesel, ze 100 senátorských křesel získala 92. Volební plebiscit přinesl jednoznačný výsledek, Poláci komunismus odmítli na celé čáře.

Andrzej Paczkowski, *Půl století dějin Polska*

Solidarita zvítězila tak, že více zvítězit nemohla. Prezidentem byl, jak bylo dohodnuto u kulatého stolu, zvolen Wojciech Jaruzelski, tedy nastolitel stanného práva. Poté se dlouho jednalo o tom, jak by měla vypadat vláda, což vyřešil, nebo se to tak říká, Adam Michnik článkem
Váš prezident, náš premiér. Takže jakkoli se u kulatého stolu snažili překonat rozdělení Polska a dohodnout se, už z tohoto titulku je jasné, že se to stejně nepodařilo a že i ten, kdo o smír nejvíc usiloval, předěl stále cítil. Katolický novinář a politik Tadeusz Mazowiecki se stal prvním nekomunistickým premiérem první nekomunistické vlády Polska po desítkách let.

7. Vratislavský festival

Historický kontext:
Od 2. do 5. listopadu 1989 se ve Vratislavi konal festival a seminář o střední Evropě. Na festivalu měli zpívat čeští a slovenští nepovolení umělci z exilu i z Československa.
Otázky a úkoly:
Přečtěte si otázky níže. Pak prostudujte text níže z knihy, jejímž autorem je Padraic Kenney, *Karneval revoluce*. Poté se vraťte k otázkám a formulujte vlastní odpovědi.
Představte si, že je začátek listopadu 1989, a vy plánujete vyjet na hudební festival do Vratislavi. Do dvou sloupců níže napište důvody pro to, abyste jeli a do druhého napište nevýhody a komplikace proč nejet.

Důvody pro účast:	Důvody pro neúčast:
……	……

…… ……
…… ……

Stovky lidí v autech i ve vlacích byly zastaveny na hranicích. Policisté jim zabavili pasy a poslali je domů. Z Československa se tam nedostal nikdo ze zpěváků ani umělců a plánovanou výstavu obrazů nahradily prázdné rámy visící na zdech jen s cedulkou s názvem díla a jménem umělce, který tam měl vystavovat. Obrovskou většinu návštěvníků z Československa tvořila mládež. Byli to hlavně studenti, kteří nebyli na žádném seznamu podezřelých disidentů, ti také měli energii na hledání obskurnějších přechodů. Někteří se trmáceli trasami kurýrů Polsko-československé solidarity. Ve Vratislavi bydleli na studentských kolejích, kde se pohybovali ve stejném prostoru s veterány Pomerančové alternativy, hnutí Svoboda a mír i studentského hnutí. Hrnuli se na čtení i na koncerty, např. na dvě představení exilového zpěváka Karla Kryla, kde byla místa jen k stání, a na promítání dlouho zakázaných českých filmů. Dospěli do říše svobody, kde si mohli myslet a dělat, co je těšilo. Po návratu domů přivezli něco z té neuctivé svobody s sebou.

Padraic Kenney, *Karneval revoluce*

8. 1989 Rok zázraků v Maďarsku

Historický kontext:
Pohřeb Imreho Nagye
8. května 1988 byl uvolněn ze stranických funkcí dosavadní předseda Maďarské socialistické dělnické strany János Kádár, spjatý s érou tzv. gulášového komunismu v Maďarsku, a 16. června 1988 se konal v Maďarsku pohřeb rehabilitovaného Imreho Nagye, popraveného za revoluci v roce 1956. 8. října 1989 byla rozpuštěna vládnoucí Maďarská socialistická dělnická strana, ustanovila se místo ní Maďarská socialistická strana a bylo oznámeno, že v březnu roku 1990 se budou v Maďarsku konat svobodné volby.
V Maďarsku zázraky začaly 2. května 1989, kdy Maďarsko jako první ze států Varšavské smlouvy otevřelo hranice se Západem, zlikvidovalo železnou oponu, zátarasy na hranicích a uvolnilo styk s kapitalistickou cizinou, jak se tehdy říkalo.
Otázky a úkoly:
Přečtěte si otázku níže. Pak prostudujte text níže z knihy, jejímž autorem je John Lewis Gaddis, *Studená válka* a pozorně si prohlédněte fotografii s popiskem níže. Poté se vraťte k otázce a formulujte vlastní odpovědi.
Jaké důvody motivovaly tisíce Maďarů a východních Němců, aby utekli na Západ?
……
……
……

Když maďarské úřady strhly zátaras z ostnatého drátu na hranicích s Rakouskem, zamýšlely usnadnit přechod vlastním občanům. Jenže zpráva o první prostupné hranici mez Východem a Západem se rychle rozšířila a brzy tu byly tisíce východních Němců, kteří ve svých mrňavých, hlučných a čadících trabantech uháněli přes Československo a Maďarsko ke hranici, kde svá drahá vozítka opustili a přešli na druhou stranu. Další se hromadili na západoněmeckém velvyslanectví v Budapešti a žádali o azyl. Do září bylo v Maďarsku 130 000 východních Němců a zdejší vláda oznámila, že z humanitárních důvodů upouští od snah bránit jejich emigraci na Západ.

John Lewis Gaddis, *Studená válka*

Východní Němci odcházejí do Rakouska během panevropského pikniku. Snímek z 19. srpna 1989. ZDROJ: Foto: PICTURE ALLIANCE/Votava, ČTK

9. 1989 Rok zázraků v NDR

Historický kontext:
Tradiční oficiální manifestaci na památku zavraždění Rosy Luxemburgové a Karla Liebknechta se 17. ledna 1988 ve východním Berlíně pokusili využít k vyjádření svých názorů i kritici režimu NDR, kteří se s transparenty a hesly připojili k průvodu. Zasáhly však bezpečnostní složky, které zatkly více než 120 členů mírových a ekologických skupin a příslušníků organizací na obranu lidských práv. Zatýkání pokračovalo příští den. Proti 22 účastníkům bylo zavedeno vyšetřování, přičemž byli obviněni z výtržnictví nebo ze spojení s protistátními živly. Stranické a státní vedení NDR sovětské reformy přijímalo s rozpaky a nechutí a odmítlo je následovat.
Řetězová reakce
Východní Němci prchající přes maďarské hranice nebyli jediní, kteří opouštěli zemi.
Další 3000 žadatelů o azyl se sápalo na zdi obklopující zahrady západoněmeckého velvyslanectví v Praze, aby je žadatelé za velkého zájmu televizních kamer brzy naplnili k prasknutí. Československá vláda, která neměla z takové publicity vůbec žádnou radost, ale otevřít hranice nehodlala, tlačila na Honeckera, aby věc nějak vyřešil. Protože se blížilo 40. výročí vzniku NDR, i on si velice přál s takovou situací skoncovat. Nakonec souhlasil, že východní Němci v Praze mohou odjet do západního Německa, ale pouze v uzavřených vlacích, které pojedou přes východoněmecké území, což mu umožňuje prohlásit, že tyto lidi vyhostil.
Jenže obyvatelé NDR provázeli vlaky odvážející jejich spoluobčany na Západ po celé trase jásotem a mnozí se do nich pokoušeli dostat. Když policisté na německo–německé hranici požadovali předložení osobních dokladů k poslední kontrole, hodili jim je někteří cestující k nohám. Jeden z těchto cestujících vzpomínal: „Bylo to, jako kdyby chtěli říci, tady máte ten svůj průkaz a mne už nikdy nebudete moci zastrašovat. Byl to skvělý pocit.“

John Lewni Gaddis, *Studená válka*

Otázky a úkoly:
Přečtěte si otázku níže. Pak prostudujte text níže z článku *Cesta východních Němců za svobodou vedla přes Prahu*. Poté se vraťte k otázce a formulujte vlastní odpovědi.
Jaká rizika uprchlíkům hrozila v případě jejich neúspěšného útěku?
……
……
……
Rodina Kathariny Kuhn Dötterl patřila mezi první východoněmecké uprchlíky, kteří se rozhodli utéct do západního Německa přes velvyslanectví v Praze. K jeho sídlu v Lobkovickém paláci na Malé Straně dorazila s rodiči a dvěma bratry 1. června 1989 po cestě vlakem z městečka Sömmerda. Rodiče dětem řekli, že jedou na prázdniny k prarodičům. Cesta se ale Katharině zdála příliš dlouhá a nudná, a když se začala ptát, rodiče jí řekli pravdu. Že jedou do Prahy.
„Přišli jsme k velvyslanectví, které bylo zavřené. Všiml si nás český policista, rozběhl se k nám a v ten moment se dveře velvyslanectví otevřely. Maminka se starším bratrem se dostali dovnitř, ale ten policajt byl už u nás a chytil otce za paži. Pracovník velvyslanectví volal, ať ho pustí. Táta nás pořád popostrkoval dopředu směrem ke vchodu, a když jsme byli podstatě na území ambasády, tak ten policista musel otce pustit. Pak se zavřely dveře a my jsme byli na pražském velvyslanectví.“

ZDROJ: Cesta východních Němců za svobodou vedla přes Prahu, www.pametnaroda.cz, https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/cesta-vychodnich-nemcu-za-svobodou-vedla-pres-prahu

10. Pád berlínské zdi

Historický kontext:

Východní Němci brali hranice útokem, chtěli na Západ za každou cenu. Ano, chtěli reformy, a nejvíc ze všeho chtěli, aby se jejich země spojila zase dohromady v jedno Německo. Protože se ale zdálo, že se to nedaří prosadit, houfně prchali. V Německu se oficiálně oslavovalo 40. výročí založení státu, jenže o pár ulic dál demonstrovaly tisíce lidí, kteří se dožadovali větších svobod. Šestnáctého října bylo v ulicích Lipska 120 000 lidí, a když jeden z papalášů prohlásil, že se nebude bavit s lůzou, rozlehlo se: My nejsme lůza, my jsem lid! Na největší demonstraci bylo 4. listopadu v Berlíně na milion občanů.

Devátého listopadu se předseda východoněmecké SED Egon Krenz a jeho kolegové po poradě pokusili uvolnit nesnesitelné napětí změkčením – nikoli zrušením – pravidel omezujících cestování na Západ.

Otázky a úkoly:

Přečtěte si otázku níže. Pak prostudujte text níže z knihy, jejímž autorem je John Lewis Gaddis, *Studená válka* a pozorně si prohlédněte fotografii s popiskem níže. Poté se vraťte k otázce a formulujte vlastní odpovědi.

Jaké změny přinesl rok 1989 obyvatelům zemí tzv. Východního bloku?

……

……

……

Narychlo sepsanou vyhlášku předali členovi politbyra Gunterovi Schabowskému, který se zmíněné porady nezúčastnil, ale měl naplánovanou tiskovou konferenci. Schabowski text vyhlášky zběžně přelétl a potom občanům NDR oznámil, že smějí ze své země vycestovat přes libovolný hraniční přechod. Zaskočení novináři se ptali, kdy nová pravidla vstoupí v platnost. Schabowski odpověděl: „Podle mých informací okamžitě.“ Během několika minut se rozletěla zpráva, že je zeď otevřena. To sice nebyla pravda, ale na přechodech se začaly srocovat davy lidí. Stráže pochopitelně žádné pokyny k otevření přechodů neměly, Egon Krenz trčel na schůzi ÚV a o tom, co se děje venku, neměl ani potuchy. Když to konečně zjistil, byly nahromaděné davy už příliš velké na to, aby se daly zvládnout. Nakonec pohraniční hlídka v Bornholmer Straße vzala rozhodnutí na sebe, bránu otevřela a nadšení Východoevropané se začali valit do Západního Berlína. Za malou chvíli už se Němci z obou stran barikády na zdi sesedávali, chodili po ní a dokonce i tančili. Mnozí z domova přinášeli kladiva a majzlíky a začali ji bourat.

John Lewis Gaddis, Studená válka